

MARIJAN KRAMBERGER

slovenačka drama 1962.

Prošle godine su u Sloveniji u obliku knjige izašle svega dve drame. Predstava o nekoj drami štampanoj u obliku knjige je zaista nužno nepotpuna, jer štampanje dela predstavlja samo sekundarnu delatnost u odnosu na scensko izvođenje. Uopšte samo manji deo dramske produkcije bude štampan, upravo zbog toga smemo očekivati da takvi izuzeci budu zaista kvalitetna dela, o kojima vredi opširnije raspravljati.

Što se tiče *Afere Primoža Kozaka*, to u punoj meri važi. Ako ćemo o glavnom grehu slovenačke literature, njenom prilično opštem provincijalizmu i staromodnosti, zbog kojeg njeni talenti ne daju od sebe koliko bi zapravo mogli, kad se radi o novoj drami čoveku upravo odlane: ipak jednodimenzionalno, „svetskog ranga“, kakvog ne treba da se stidimo pred nijednim forumom. U svakom retku, u svakoj napisanoj reči jasno osećamo da delo nije nastalo negde bogu iz leđa u devetom selu, već u sedištu živog i značajnog savremenog zbiljanja — gde se objektivno, društveno-geografski svakako i nalazimo, a kako je retko naša praslava, umrtvljena duševna oblast barem približno ekvivalentna toj slavnoj društveno-geografskoj! Ako su Sartre ili Kaml kako pomogli Kozaku da izađe iz ukletosti, tim bolje, malo ko bi bio pokodniji za tu ulozu od te dvojice.

Sigurno je da je drama skoro bravurozno intelektualno dostignućje. U njoj se međusobno sukobljava čitav niz jasnih, savesto izrađenih i idejno zasnovanih životnih koncepta od kojih je svaki dovoljno tipičan za ovo vreme; i to tako beskompromisno i burno da se sa svih strana uzajamno osvetljava i otkriva, u svaku svoju i svaku protivnikovu i jaku i slabu tačku, pokazujući sve protivrečnosti i sve međusobne nezdruzivosti tih ostro izdiferenciranih odnosa prema svetu. U tekstu skoro neprestano grmi i seva tako da delo prolazi skoro kao kakva osepljujuća, osvežavajuća, a donekle i strašna oluja ispred očiju zbrnjenog slovenačkog gledaoca ili čitaoca, nenaviknutog na misaone napore koje drama traži od njega svojim prividnom nepristupačnošću, kada dopusti da suprotne sile svom žestinom udare jedna o drugu. To je takva novost da za mnoge predstavlja verovatno skoro šok, iako po međunarodnom merilu ne znači ništa naročito; ali sasvim je nešto drugo gledati francuskog Sartra nego domaćeg. Zapravo, drama se kritičarima, u svome intelektualizmu, čini čak jednostrana i ljudski manje kompletna. Na prvi pogled to ne bismo mogli potvrditi: istina je da njena lica pre svega zastupaju određenu idejnost, ali ta idejnost se ne iskazuje kakvim apstraktnim komentarisanjem, nego je lična, jednostavno živa, i nastalom žive s tako potpunim angažovanjem cele svoje ličnosti, s toliko strastvenim osećanjem, interesom i voljom, da postaju kompletne i plastične pred našim unutrašnjim očima, da u delu ne nedostaju scene koje bi nam recimo

pokazale junakov odnos prema ženama, deci, prirodi itd. Uprkos tome ima nešto istine u zamerci zbog jednostranosti. Stvar je u tome što ličnosti iz Kozakove drame ipak raspravljaju samo o stvarima o kojima čitanci iz celoga teksta ništa stvarnoga ne saznaju. Konkretnost situacije na koju se njegova lica neprestano pozivaju, do kraja nam ostaje mučna zagonetka. Za trenutak nam se čini da će se zavesa ipak rastvoriti, kada čujemo da je politikomesar Marcel na svoju ruku naredio vodi jedne od četa u brigadi da napadne selo, a ovaj pak nije izvršio naredbu, nego je obavestio o tome komandanta brigade Simona koji je zapovest promenio. A kakve razloge za napad na selo je Marcel imao i šta je govorio protiv njega, to autor nigde nije razjasnio. Zato, kada se radi o ovom delu, samo s teškom i naporitim apstraktnim kombinacijama dolazimo do vlastitog stava o suprotnim polovima dramatične napetosti koje oličavaju Marcel i Simon.

Marcel je, izgleda, bar po njegovim rečima bi čovek tako sudio, nekako prototip nepoverljivog, pesimističkog centraliste, bez čovečnosti, budućeg staljinističkog-birokratskog „moćnika“. Još olednije autor stavlja najapstraktniji i najpripadniji idiom u usta Simonu, koji sa svojim parolama o „zrelosti čoveka“ i „punom obimu“, o „čistoj revoluciji“ kao „borbi za svoj pravi sadržaj“, za „stvaranje samoga sebe“ za „život prema svome liku“ itd. — ta borba je po njegovim izjavama već stvorila od boraca ljudski povezanu zajednicu, što na žalost ničim ne možemo dokazati — još najviše podseća na izvesne filozofske napise iz *Perspektiva*, jer kao i oni nigde ne izlazi iz začaranog kruga golih egzistencijalističko-ontoloških spekulacija do konkretnog plana za društvenu zajednicu, nime takva jedna veza za sada još u njima ne vidi, iako se prilično govori o njoj.

Imam osećanje da će uprkos drugačijoj Kosovoj interpretaciji u desetakom broju *Perspektiva* mnogi razumeti Aferu kao romantičnu tragediju o Simonu koji ostaruje samoga sebe i žalosno propada u ovome ružnom i prijavom svetu; komesar Jeremija će verovatno biti razjasniti kao element koji koči i koji se kroz celu dramu samo iz dramaturških razloga pravi nepristrasnim, da bi u poslednjoj sceni pokazao svoje pravo lice, nipočemu bolje od Marcelovog-zaprepašujuće nezasluzeno una-

pređenje koje doživljava taj mračni tip na kraju burne i duge neizvesne priče, mnogima će se, naime, prilično opravdano odupirati; i svakako će cela ta interpretacija vrveti analogijama sa položajem jednog, progonjenog intelektualca u današnjem bezdušnom društvu. Čini mi se da su neke scene zaista i napisane specijalno da bi se tako mogle interpretirati; celina ipak zvuči mnogo drugačije, delimično zato što je sam autor uglavnom, uprkos svemu, želeo tako, delimično, verovatno, mimo njegove volje i protiv nje.

Bez brige možemo reći da je Simon objektivno, asocijalan čovek. Celo vreme govori o mikro-zajednici svoje brigade, istinski, objektivno nastajuće istorijske društvene zajednice, usred koje živi, o Italiji nikad ne govori, jer je, kao što kaže, nikada nije doživio; neverovatno, ali tako hoće autor. Simonov horizont je kratko rečeno krajnje uzak, svet preko tarabe njegovog komunalizma za njega ne postoji. „Slušaj ti sofisto, da li ti je poznato da Nemci dovlače čete u tu oblast?“ „Govoriš o brigadi, ali ceo problem anti-fašističke revolucije nisi sagledao.“ Čovek se pri čitanju uhvati za te komesarove reči možda zahvalnije nego što je to autor predvidio jer se odnose na moralno defektno sleplo i indiferentnost.

Kriterijum za sve što radi je Simonu nekakva narcisoidna etička higijena: on neće da prija ručke krvlju i blatom. „Rekao bih da je to jako prijavo“, karakteristično izjavljuje negde o nekoj uređbi. Pitam se da li zapravo živi usred revolucije ili na mesecu: ili ne vidi oko sebe da je njegova revolucija (kao svaka revolucija) svirepo i strašno vreme? (I taj samoljubivi duhovni aristokrata u etičku nevinost pripreman je da ode i u smrt: „Svako nosi svoju glavu na prodaju i to je kriterijum za ono što radi.“ A u tome, zaista, objektivno ne možemo videti neku posebnu veličinu, taj čudni kriterijum vodi samo u izlišno samouništenje.

Mislim da je Kozak bar delimično bio svestan prilično očigledne moralne problematičnosti Simonovog koncepta. To zaključujem iz za Simona nimalo jasne-pojednostavnosti prilikom raspleta događaja kada Kristijan, najbeglavija i patološki najbednija figura u celoj drami, najjednom, bez pametnog razloga odluču da ga slepuje poente je očigledno neprijatan aluzija na beglavnost obojice: naime, bez osnova bi bilo očekivati da nećemo uzeti u obzir ovaj

događaj prilikom evaluacije centralne radnje.

S druge strane nema sumnje da autor centralno lice drame vidi u komesaru Jeremiji, kome je i dao najviše teksta; po svojoj zanimljivosti i čovečnosti to Jeremija u punoj meri i zaslužuje. Između ostalog, dok ostale ličnosti brane svaka svoj apstraktno-idejni program, komesar zastupa svima njima dijametralno oprečni i nesavladljivo strani „životni koncept“ delanja: razume se da se, u skladu sa samim sobom, on nigde konceptualno ne opredeljuje (iako je sasvim čvrsto opredeljen) nego jednostavno svoj koncept pokazuje svojim postupcima. Komesar Jeremija i niko drugi nosi radnju drame; svi skupa, ceo „debatni klub“, očajnički pokušavaju da postavle na noge nekakvu protivigru, koja, pak, nije ravna igri i tako je bezizgledna da se praktično i ne oseća: svim tim ideolozi zima je slobodno delovanje u okviru date objektivne nužnosti velikom stranu, da se svaki put, kada pokušaju da nešto urade, samo zaleću glavom u zid.

Zbog toga je prezir koji komesar pokazuje prema njima razumljiv i prirodan; ali ipak treba napomenuti da Jeremija ponekad teatralno efektno preteruje u tome — recimo na početku, kada se predstavlja gledaocima izjavom: „Intelektualci! Ah, kada ćemo to prevazići, svaki minut svog života posvetiću istrebljivanju te beđe.“ U stvari, naime, sasvim dobro razume ideje o kojima naizgled neće ni da čuje, pa čak i Simonov: „I ne kažem“ veli Bernardu, „da je to bio loš pokušaj. Možda je bio samo preuranjen.“ I Simonu: „Imaće dosta vremena da govoriš o slobodi kada pobeđimo.“ U suštini, taj arrogantni, bistri i gubi reči, raspravljajući o čovečnosti, svojoj ili tuđoj, čini mi se etički čistiji od svih onih koji su mu suprotstavljeni, jer jedino on jasno dijalektički razlikuje i povezuje gadost i lepotu zbiljanja u kome se je obreo, te zbog lepote svesnog preuzimanja na sebe odgovornost za blatnu i krvavu stranu revolucije, iako mu se ova možda ništa manje ne gadi, nego što se gadi Simonu.

Priznajem da mi je Kozakovo parabolično odobravanje naše prakse, uz rezervu, u vezi sa različitim teoretičkim krajnostima, lično nešto bližu. Moram da kažem da mi zapravo vraća poverenje u literaturu, uopšte, a specijalno u našu, jer vidim da

njegov idejni fanatizam, i pošto, zaista, nije zreo za samostalne postupke, pretvara ga u poslušno oruđe vodstva pokreta, mada je kao i ranije naštio što se tiče njegovih ljudskih kvaliteta. Svoje razmišljanje o njemu zaključuje rečima: „Nelepe poslove namećeš čoveku, voleo bih da te nema.“ I u efektnim zaključnim akordima drame („Tako, I sada otidite. Svi otidite.“) zazvani u njegovom preziru čak laki prizvuk netrpeljive mizantropije.

I kako je autor Simona još naknadno diskvalificirao izvesnim dramaturškim rešenjima, tako se, kada se radi o Jeremiji, ponekad ne možemo osloboditi utiska da ga oprezno favorizira. Pre svega, dovoljno očigledno mu je „poklonio“ — Simona, jer ga je, sa fabulativno ponešto površno pripremljenim motivom Simonovog neuspelog bekstva, oslobodio dileme šta da s njim uradi. Još veću uslugu mu je napravio time, što je celo vreme održao dramu na nivou apstraktnog načelnog sukoba između ideja kao takvih i možda ništa manje ne gadi, ne jednoj strani prikazao njegove antagoniste kao tvrdoglave fanatike koji nikada nikome ne pokušavaju da ljudski konkretno približe svoje ideje i kojih se ne tiče, šta o njihovim nazorima misle, recimo gledaoci, a s druge strane komesarovoj akciji oduzeo i onu poslednju konkretnost zbog koje je mogla postati problematična: kada bismo na primer znali zašto je došlo do gore spomenutog napada na selo, možda bismo dali za pravo Simonu i Marcelu, a ne komesaru. Tako, kako sada stoji stvar, naša osećanja nemogu biti nepouzdana.

Zbog toga je, dakle, bilo potrebno ostati pri čistoj, asketski papirnoj apstrakciji, o koju smo se na početku spotaknuli: zbog komesara. I na kraju, zbog toga je drama, i u odnosu na Sartra i Kamija, ipak nešto naročito, nešto naše: zbog komesara kao pozitivnog revolucionara — čoveka od dela.

Priznajem da mi je Kozakovo parabolično odobravanje naše prakse, uz rezervu, u vezi sa različitim teoretičkim krajnostima, lično nešto bližu. Moram da kažem da mi zapravo vraća poverenje u literaturu, uopšte, a specijalno u našu, jer vidim da

10-74593798

Neke slike u sećanju imaju
svetlost vrhova i usamljenost polja;
savanih u dragom pejzažu.

Druge čuvaju svetkovine
već davnih dana;
nežne figurice
koje slikar stavlja na svoje ikone...

Ispred cvetnog balkona
vizija jedne bolne ljubavi.

Veće treperi rumenim odsjajem sunca...
Bršljan se pružio po belom zidu...

U okuci neke ulice u senci
neka podrugljiva avet ljubi ružu.

Stvarati svetkovine ljubavi;
na našu ljubav mislimo;
spaliti note mirise
na planinama neprohodnim

... i ne odati tajnu
naših bleđih lica.
jer u bahanalu ovog života
svoje čaše prazne čuvamo
dok se s ehom kristala i pene
smeju sokovi pozlaćenih vinograda.

Ptice skrivene u granju
usamljenog parka
podrugljivo zviždi...

Čedimo
polusenku jednog sna u naš pehar.
I nekoj supstanci zemlje u našem telu
vlaga vrta se čini kao laskanje.

Kao Anakreont
hoću da pevam i smejem se
i u vetar hitnem
učenu tugu i stroge savete,

hoću, pre svega, da se napijem,
znate već... Čudna:
čista vera u smrt, tužno veselje
i samrtni ples pre vremena!

Život sad ima ritam
valova koji prolaze,
talasića rhtavih
koji se pretvaju i sustižu.

Život sad ima ritam reka,
smeđ voda
koje kroz zeleni šenar teku
i međ zelenom trskom.

Rascvetali san donosi povetarac;
raste mlada bujnost u novim granama;
drhte kritica i lišće,
i streloviti popled orla
ne nalazi žrtvu... Podrhtavaju polja u snu,
kao harja treperi sunce.

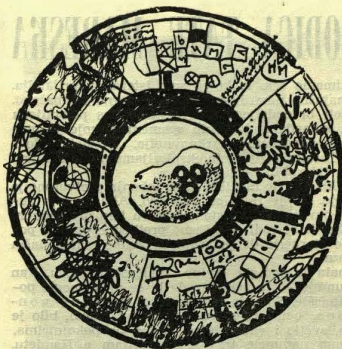
Prolazna iluzija očiju ratničkih,
koje kroz šume prolaze
u podnevni čas: još mi podrhtava u grudima
strela iz tvog tobolea!

Na tvojim usnama cveta radost
lihvada u cvetu; tvoja odeća
miriše na prvu jagorčevinu,
ljubičice imaju miris tvojih sandala.

Sledio sam tvoje korake po staroj šumi,
obuzete radošću brzonoge srne,
i hitre ružičaste mišice
tvojih grubih stopala međ zelenim granjem.

Prolazna iluzija očiju ratničkih
koje kroz šume prolaze
kad zemlja ponovo ozeleni i
smeje se reka u šenaru!
Podrhtava mi u grudima
strela koju nosiš u svom tobolcu!

Preveo sa španskog: Duško VRTUNSKI

MILJUŠ N. BRANKO 63

110-74620673

ANTONIO MACHADO

ipak već nastaju dela, koja mogu
da čitav zaista strastveno i ne
samo iz dužne radoznalosti, sa
unapred skeptičnim odsjajem,
dela, koja mi — kako bi se to ne-
kada reklo — „nešto kazuju“,
koja imaju o nečemu pаметnom i
istinski značajnom da komuniciraju
sammom.

Koliko svežu, neobično uznemirujuću
ljudsku species predstavljaju ti
Kozakovi momci, po mo-
me mišljenju veoma karakterističan
produkt zaista savremene slovenačke
istinitosti, u našoj literaturi,
to nam postane jasno tek
kada se sa Hofmanovom dramom
Dan i svi dani vratimo u nezdravu
i morbidnu slovenačku duhovnu
provinciju.

Na pozornicu stupaju nekakvi
čudni, nepotpuni, duševno po-
malno poremećeni ljudi, nekakve
izgubljene egzistencije, koji pre-
gaženi i bez snage, hodaju tamno-
amo po daskama i bez volje, bez
životne snage bolesno prekopava-
ju po sebi, po svojoj sadašnjosti
i prošlosti; svakako da im život
pri tako pogrešnom pristupu ne
može izgledati drugačije nego
zamsren, nepregledan, nerazreš-
ljiv, prijav i ocazanjan.

Kazumijavo je da se s takvim
jeuim odnosom život ne može
savladati, ali za to je kriv odnos,
a ne sam život; zato su jedno-
strano razvijeni i zakrivljene lič-
nosti, kao što su Hofmanove, pre-
terano osetljive i sklone previše
intenzivnim emocionalnim reak-
cijama, koje, zbog pomanjkanja
vitalnosti i nekakvog defekta u
funkciji volje, korektiv stvaralač-
kog optimizma, kao prirodno ne-
pomućenog odnosa prema svetu,
ne vraća na pravu meru, te lič-
nosti se, zaista, nikada neće snaći
u životu, nego su zauvek osuđene
na pasivno iščekivanje i mirenje
sa sudbinom, olicenom u svetu i
u njihovim vlastitim mračnim na-
gonima, i na melanholične idealis-
tičke komentare u svom bednom
vegetiranju.

To sve što sam spomenuo ne
važi samo za Hofmanovu poslednju
dramu, nego je moglo biti na-
pisano o mnogookoženom novijem
slovenačkom pozorišnom koman-
du; naime, delo mi se čini karak-
teristično za određenu tradiciju,
koja je u poslednje vreme stupila
na snagu u našem dramskom stvaralaštvu (Ta tradicija je, između
ostalog, trudi da se što više pri-

bliži slovenačkom teatru i njego-
vim posebnim željama i zahtevi-
ma; uloge su napisane upravo za
glumce koji, nažalost, još uvek
neguju, a mladi od starijih pre-
uzimaju, prilično problematičan,
stareo i maniriziran stil glume,
za koju je karakteristično samo-
dopadljivo i „emocionalno tempirano“
(tačnije afektivno) modulirane
zvučne mase teksta, glasova,
melodije reči i rečenice, uz
zanemarivanje razumljivosti i
preglednosti misaonog sadržaja;
naše pozorište je uglavnom pozorište
bučno jukstaponiranih afekata,
a ne pozorište života koji se
povezava i logički razvija. Ko je
tu kriv, a ko nedužan teško je ka-
zati, možda su pisci i glumci jed-
ni druge odveli tako daleko da se
danas sve vrti u nekakvom zača-
ranom krugu. Približavanje taj
pozorišnoj tradiciji moram našem
autoru ubrojati pre u zlo nego u
dobro.)

Idejni kum navedene tradicije
je, svakako, još uvek Cankar.
Hofman i neki drugi savremeni
slovenački dramski pisci, naime,
veoma slično kao on prihvataju
to nužno prijav i slab, i tu težu,
da je čovek bespomoćni produkt
okoline i „nasleđa“ (nagona) i za-
to nužno prijav i slab, i tu težu,
opet po uzoru na njega, kom-
binuju sa još starijom, romantič-
nom koncepcijom o suprotstavlje-
nosti sveta i pojedinca, pri čemu
je pojedinac, kao fizički akter, u
slab, ali u svome doživljavanju, u
mislima i osećanjima („čežnji“) bez
obzira na to, idealno dobar i
nepokvaren i dostojan apsolutne
simpatije, zato za svu njegovu
zlobu i prijavštinu treba da ga
ustrajno opravdavamo. A to je za
mene naprosto amoralno, jer je
asocijalno. Cankar je, doduše, pre
pedeset godina mogao odgovor-
nost za sve slovenačke slabosti
svaliti na nacionalnu nesamo-
stañnost i društvenu zaostalost,
ali danas možemo kazati da smo
već odavno uzeli u svoje ruke
svoju sudbinu i odgovornost za
nju i da takav stav, kakav je tu
opisan, što se tiče ličnih nastoja-
nja nema više nikakvog smisla.
Jer je potpuno lažan, jer imobilizira
našu savest i svest i deluje
možda destruktivnije nego celo
godište kakvih Perspektiva za-

jedno. Kuda ćemo dospeti ako bu-
de dovoljno da svaku gadost jed-
nostavno ispedimo patetičnim
i samodopadnim rečima, pa da
nam bude zbog naše lepe devički
čiste unutrašnjosti i zbog kroko-
dilskih suza bez daljnega sve za-
boravljamo i oprošteno. Okolnosti
i nasleđe, sve je to lepo i u redu
ali, šta si uradio, uradio si; taj
čin, tosi sada ti, a ne ono što ti se
vrtima u glavi kao opravdavajuća
fasada, kao Potemkinovo selo
pred drugima i pred samim sobom.
Ili danas zaista još ima smisla
opravdati slabije? Ili da
zaista počnemo otkrivati i da dig-
nemo ruke od života kao što nam
predlaže Hofman i ostali iz te
škole? Kažimo još jedanput: Cankar
je danas još samo udaljena
istorijska pojava; između njegove
i naše drustvenostorjske situa-
cije nema pedeset, već petstotina
godina razlike i ko pokušava nje-
govim očima gledati na svet, za-
ostaje, ne pedeset, nego petstoti-
na godina, za današnjim vreme-
nom, toliko su se u međuvreme-
nu zahtevi izmenili; ja bar do-
življavam to tako.

Samo logična posledica idejne
zbrke je psihološka neplastičnost
Hofmanovih junaka. Naime, na-
čelno je svaki od njih napola, po
svojim postupcima, prilično sum-
njiv i, a napola, po rečima, au-
torov glasovnogovornik, posmatrač
pun idealističnih i bolećivih upozor-
enja na vlastitu i još više, na
tudu pokvarenost. Logična posledica
tuđe ustrajnog i usiljenog mor-
alnog tuša je površnost formula-
cija, što ponekad, kao munja, pre-
seca na dvoje autorovo vlastito
Potemkinovo selo — recimo kada
junak izjavi: „Zaboga Miri, zar
ne razumeš da me to već mese-
cima ždere i da nemam čoveka,
gde bih se otkako?“ (Str. 34 pod-
vukao M. K.) poslednje četiri reči
i čudna aluzija koja zavzuče u u-
potažbljenom glagolu u vezi sa iz-
nenadajućim prilogom za mesto,
govore nam o prirodni etičkih
stremjenja o ovoj državi više ne-
go o ostali tekst; u njoj se lju-
di naprosto otrešaju odgovornosti.
I logična posledica takvog odnosa
je da je „društvena kritika“ u su-
štini nekakvo beznačajno ogova-
ranje civilizacije.

Neko bi mogao napomenuti da
obe centralne ličnosti drame na

kraju ipak postaju ljudska bića;
kada žena sazna da joj je muž
neizlečivo bolestan, odrekne se
svojih snova o slobodi i pristane
da ostane kraj njega da mu o-
lakša poslednje mesece i dane, a
muž ju još prevazilazi u plemenit-
osti kada se skloni u kliniku da
tamo umre i na taj način je raz-
reši svih obaveza. Na žalost, taj
melodramatično ganuljiv završe-
tak, ni na čemu nije zasnovan,
tako da ne vidimo zašto bi onaj,
do sada još tako strašan priisak
okolnosti i nasleđa, odjednom ap-
solutno prestao da važi; objektiv-
no, autor tom kapitulacijom pred
moralnom problematikom vlastite
drame, kojom je, bilo iz straha,
bilo iz komoditeta, ali svaka-
ko i iz stvaralačke vizionarske ne-
moći, pokušao da zataji realnost
njenaog konflikta, samo još više
omamljuje i uspavljuje već i o-
vako imobilizirano etičko oseća-
nje nekritičnih čitalaca i gleda-
laca.

Ili smo mi Slovenci zaista takvi
kakvima nas prikazuje ta drama
i cela tradicija koja stoji iza nje:
bez vitalnosti, bez životne ener-
gije, starački, genetički istrošeni
nagriženi? I kada bi to bila istina
o nama ne bismo imali drugog iz-
bora nego da se tome aktivno od-
upiremo, a mislim da nije istina,
barem da ne važe u punoj meri.
Istina je da je u Cankaru dobilo
krajnje autentičan izraz čitavih
hiljadu godina naše istorije, hiljadu
godina zaostalosti i životne ne-
moci društva i pojedinca. Ali zar
nismo onim što smo učinili u po-
slednjih pedeset godina već zna-
čajno porekli tih hiljadu godina
i našli pozitivnu protivtežu uticajima
prošlosti? I nije li već krajnje
vreme da nas naša umetnost po-
čne prikazivati onakve kakvi je-
samo, a ne kakvi su bili naši de-
dovi i pradedovi, kao zagrižene
i mnogo puta naslepo agline ra-
botnike, rešene da nešto postig-
nu i rešene da za sve otkrivaju
najpre sebe, a tek onda boga ili
cara? Kozakov komesar Jeremija
čini mi se da je zapravo prog-
ramski lik, iako će ga mnoga
nežna slovenačka duša odbaciti
kao bezdušnika, jer simpatije,
mislim da još uvek idu životnoj
nemoći i emocionalnim erupcijama
u krletci sudbine; pa ipak u Je-
remiji ima više pravog nesentimen-
talnog i istinski značajnog

osećanja nego u svim ličnostima
Hofmanove drame zajedno. Isti-
na je da se Jeremija s vremena
na vreme ponaša kao slon u tr-
govini porcelanom, ali taj porcelan
je uglavnom toliko kičerski
i staromodan, da čovek ponekad
ne može drugačije a da upravo
ne doziva i nadaje što više tak-
vih bezobzirnih slonova koji bi
ga temeljito i jednom za uvek
zgažili i uništili.

Govorili smo, zapravo, više o
određenoj školi slovenačke dram-
ske literature u celini, nego kon-
kretno o Danu i svim danima;
na taj način smo pokušali barem
posredno da dotaknemo u raspr-
vi i ponešto od onoga što laista
nije stampano. Nekakvih zaista
izrazitih osobenih četa Hofmano-
vo delo ne pokazuje. Možemo sa-
mo naznačiti tragove sličnoga
„nihilizma“ kakav smo već pri-
metili u zbirci poezije, ta osobe-
nost ga i ovde u nekoliko čuva
od najgorih krajnosti u oseća-
njima, iako manje uspešno nego
u Dugi u danovima. Idejno se
autor, a na to sve ukazuje, upu-
sto u mali sramežljivi flert sa
Perspektivama i upleo u tekst
drame neke najosnovnije pojmo-
ve iz filozofije potrošačke civili-
zacije, recimo, „opredmećenje“
ili „posedovanje“ s nekakvim,
ponekad prilično svojevrsnim eg-
zistencijalizmom, u kojem se re-
čimo ozdravljenje na klinici pro-
glašava za herojski „otpor pro-
tiv poslednjeg besmisla-smrti“;
glavni junak je već unapred osu-
đena da bude pobeđen „a biti po-
beđen u boju, to će za njega biti
ustvari pobeđa“ (str. 98) Takva
če, dakle, izgledati ta filozofija
kada bude jednom opšta duhovna
svojina celog čovečanstva.

Iako su se obe drame o kojima
smo raspravljali sasvim slučajno
nasle jedna za drugu, podrobna
analiza jedne i druge dovela
nas je do prilično reprezentativnih
zaključaka o mogućnostima i
nemogućnostima savremene slo-
venačke drame uopšte.

* Članak predstavlja odlomak iz
pregleda prošlo godišnje književne
produkcije, koji pod naslovom „Knji-
ževna žetva 1982.“ izlazi u „Novim
obzorjima“ u Mariboru.

Sa slovenačkog prevodi:
Jana MELVIN GER I
Petar SARDOČ